

NEKOLIKO PRIMJERAKA NOVCA 2. I 1. STOLJEĆA PRIJE KRISTA S BRAČA

- uz razmišljanje o keltskim nalazima u Dalmaciji

UDK 930.26 (497.5)

Primljeno/Received: 2003. 07. 23

Prihvaćeno/Accepted: 2003. 09. 15.

Maja Bonačić Mandinić

HR 21000 Split

Arheološki muzej

Zrinsko-Frankopanska 25

U tekstu se obrađuje pet primjeraka srebrnog i jedan brončani novac, koji potječu iz razdoblja 2. i 1. stoljeća pr. Kr., a nađeni su na otoku Braču. Ta mala zbirka novca bila je čuvana u obitelji Dasena Vrsalovića. Otkupljena je od njega pedesetih godina prošlog stoljeća za Arheološki muzej u Splitu. Iako ih je samo šest, čine dragocjenu i raznorodnu zbirku grčkog, rimskog republikanskog i carskog, te keltskog novca: novac Farosa, tri republikanska i jedan Augustov denar, i uz njih keltska tetradrahma tipa Đurđevac. Otok Brač je za sada najjužnija točka nalaza keltskog novca na području današnje Hrvatske.

Ključne riječi: Brač, Faros, grčki novac, keltska tetradrahma, rimski republikanski i carski novac

Pet primjeraka srebrnog, jedan brončani novac, koji potječu iz razdoblja 2. i 1. stoljeća pr. Kr. nađeni su na otoku Braču, kako je zapisano u inventarnoj knjizi Arheološkog muzeja u Splitu (dalje AMS).* Iako ih je samo šest, čine dragocjenu i raznorodnu zbirku, sastavljenu od grčkog, rimskog republikanskog i carskog, te keltskog novca: novac Farosa, tri republikanska i jedan Augustov denar, i uz njih keltska tetradrahma. Ova mala, a reprezentativna zbirka bila je čuvana u obitelji Dasena Vrsalovića. Otkupljena je od njega pedesetih godina prošlog stoljeća za AMS.

---

* Materijal je snimio Zoran Alajbeg.

KATALOG

Kratice u katalogu

Brunšmid	- Josip Brunšmid, Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens, Wien 1898.
RIC I	- C.H.V. Sutherland., The Roman Imperial Coinage, London 1994.
RRC	- M.H. Crawford, Roman Republican Coinage, Cambridge 1874.
TKN	- R. Göbl, Typologie und chronologie der keltischen Münzprägung in Noricum, Wien 1983.

GRČKI NOVAC

1. Faros, 2. st. pr. Kr
av) glava muškarca d.
rv) kantaros, F - A
AE, 20 mm, 7.86 gr, 30°, istrošen
Brunšmid, 49
inv. AMS 2572

Sl. 1

RIMSKI NOVAC

2. Rimski republikanski denar, 117. ili 116. pr. Kr.
av) glava Rome d.
rv) Viktorija u dvopregu; M.CALID; Q.MET.CNF L
AR, 18 mm, 3.85 gr, 360°, dobro sačuvan
RRC 284/1a
inv. AMS 2575

Sl. 2

3. Rimski republikanski denar, 114. ili 113. pr. Kr.
av) janiformna glava Dioskura
rv) lađa; C.FONT; ROMA
AR, 19 x 17 mm, 2.85 gr, 45°, vrlo istrošen
RRC 290/1
inv. AMS 2577

Sl. 3

4. Rimski republikanski denar, 113. ili 112. pr. Kr.

av) glava Rome d.; ROMA
rv) konjanik, iznad Q; L.TORQVA; EX.S.C.
AR, 19 mm, 3.22 gr, 320°, dobro sačuvan
RRC 295/1
inv. AMS 2574

Sl. 4

5. August, denar, 29.-27. pr. Kr.

av) glava Aplona d.
rv) Oktavijan s volovskom zapregom i plugom;
IMP CAESAR
AR, 19 mm, 3.64 gr, 330°, istrošen
RIC I, 272
inv. AMS 2576

Sl. 5

KELTSKI NOVAC

6. tetradrahma, 1. st. pr. Kr.
av) glava Apolona l.
rv) konj l.
AR, 25 mm, 9.43 gr, 330°, dobro sačuvan
TKN 60a — 129
inv. AMS 2573

Sl. 6

Novac Farosa pripada onoj kasnoj emisiji s vrlo stiliziranom, mogli bismo još reći i naivno prikazanom glavom muškarca na aversu (Brunšmid. 51, br. 49). U usporedbi s prikazom Zeusa na starijim farskim kovovima, ovakav prikaz glave bi se mogao opisati kao barbariziran. Na reversu je kantaros s drškama ukrašenim vitičastim dodacima i legenda F-A, slovo *fi* je trokutasto oblikovano. Ovaj tip novca Farosa se datira u 2. stoljeće pr. Kr. Ako bismo htjeli precizniju dataciju onda bi to bilo između 219. godine kada su Rimljani razorili Faros i 168. pr. Kr. — godine kad su Rimljani porazili i odveli u zatočeništvo ilirskog kralja Gencija. Šest primjeraka baš ovakvog tipa nalazimo u ostavi iz Vrbanja na Hvaru (Marović 1976: 240, 29-33), također ih nalazimo u zbirci Machiedo, u Arheološkom muzeju u Splitu (Bonačić Mandinić 1987: 400, br. 198-205)). Dvadesetjedan primjerak novca Farosa, različitih tipova, u zbirci dominikanaca u Bolu, najvjerojatnije potječe s otoka Brača (Mirnik 1979: 17, br. 26-46). Tri pripadaju jednakom tipu kao i naš, glava muškarca nadesno i kantaros, ali ne možemo tvrditi da je i kalup jednak (*ibidem* br. 44-46). U zbirci dominikanaca u Bolu inače se nalazi 112 primjeraka grčkog i grčko-ilirskog novca (*ibidem*: 11) Uz novac grčkih kolonija u Dalmaciji iz razdoblja 4.-2. st. pr. Kr. Ise, Farosa i Herakleje, Skodre ili Lisosa, te ilirskih kraljeva Gencija i Baleja iz 2. st. pr. Kr., nalazimo još novac Apolonije i Dirahija (3.-1. st. pr. Kr.), beotijskog grada Tanagre iz doba Augusta, Antioha IX. (114./113.-111./110. pr. Kr.) i Kartage (210.-200. pr. Kr.) (Bonačić Mandinić, Vison 1998: 335-340). O nalazu ilirskog novca na Braču, na području oko Nerežišća, Donjeg Humca i Škripa, nalazimo podatak iz 1891. godine (Bulić 1891: 119; AIP, Brač, 170, SP 83.00). Na žalost, osim da su nađeni primjerci "liepi", don Frane Bulić o tom novcu ne daje drugih pojedinosti. Sretna okolnost je podatak iz arhiva AMS o nalazu jednog novca Herakleje i jedanaest primjeraka novca Isse, kod crkve sv. Ilije u Donjem Humcu. Spomenuti novac je bio otkupljen 1891. za AMS (Bonačić Mandinić 1988: 69). Budući da se godina Bulićevog obilaska terena na Braču i godina otkupa novca s Brača poklapaju, možemo zaključiti da je on otkupio taj novac od težaka tijekom svog obilaska. Koliko nam je poznato na Braču nije bilo grčke kolonije, kao što je bilo na ostalim većim otocima srednje Dalmacije i kopnu (Rendić-Miočević 1954: 90-94). Ako su u 2. st. pr. Kr. grčki gradovi na Visu, Korčuli i Hvaru, te u Traguriju i Epetiju, onda se čini mogućim da je i na Braču u najmanju ruku barem bilo pokušaja osnivanja kolonije. Vjerojatni kontakt Grka iz Farosa s Bračem sačuvan je u imenima dviju luka na južnoj strani Brača — Farska nasuprot Farosu odnosno rtu Kabal na ulazu u Faros i Garška (Vrsalović 1960: 70-71). O ranijim kontaktima s grčkim svijetom svjedoči novac Krotona (510.-480. pr. Kr.) i ostali materijal iz Vičje luke blizu Bobovišća na zapadnoj obali Brača (Bulić 1900; Nikolanci 1966: 100-101; Marović & Nikolanci 1968-69).

Tri republikanska denara su iz konca 2. stoljeća pr. Kr., točnije iz razdoblja od 117. do 112. pr. Kr. Dosta su dobro sačuvani pa vjerojatno nisu bili dugo u upotrebi. Nalazi republikanskog novca na Braču su zaista brojni, što je opravdano zbog blizine Salone. Iz Gornjeg Humca poznata nam je ostava od sedamdeset komada srebrnog novca Apolonije, Dirahija i rimskog republikanskog, danas je raspršena (Mirnik 1981: 62). Samo neki primjerci drahmi Apolonije i Dirahija objavljeni su u prvom broju *Bullettino di archeologia e storia dalmata* (Glavinić 1878: 36). Mogu se datirati od 250. do 168. pr. Kr. (Longae Salonae: 564). Nemoguće je utvrditi točno vrijeme sakrivanja ove ostave (*ibidem*). Uz spomenuti novac zabilježeno je da ga je svećenik Ivan Dević poklonio muzeju 1873. godine. U Arhivu AMS nalazimo podatak iz 1873. (AAMS 1873/26), što ga je zapisao M. Glavinić, da su za muzej kupljene "trenta monete consolari d' argento trovate a Humazzo". Ne znamo radi li se o novcu iz ove iste ostave, a velika je vjerojatnost, ili pak o nekoj drugoj ostavi republikanskog novca iz Gornjeg ili Donjeg Humca. U svakom slučaju vrijedi nam podatak o još trideset primjeraka republikanskog srebra.

Druga bračka ostava, nađena istočno od Dračevice prema Donjem Humcu, na lokaciji Krma glavica (Savo 1901; Mirnik 1979: 20; Mirnik 1981: 58; AIP Brač: NE 37.00), također danas raspršena, sadržavala je 109 denara. Najmlađi denar te ostave je iz 46. pr. Kr. Šest primjeraka iz Dračevice su iz razdoblja od 118. do 110. pr. Kr., dakle istovremena s primjercima iz zbirke D. Vrsalovića. Inače, 23,85 % ostave pripada 2. st. pr. Kr., 48,62 % pripada prvoj polovici 1. st. pr. Kr., a 27,52 % - 30 komada pripada trogodišnjem razdoblju od 49. pr. Kr. do 46. pr. Kr. U zbirci dominikanaca u Bolu također se nalaze republikanski novac, 11 srebrnih i 17 brončanih primjeraka. I. Mirnik iznosi pretpostavku da su neki od njih iz spomenute ostave iz Dračevice. (Mirnik 1979: 20) U Nerežišću, na lokaciji Dragonjik nađeno je 1891., dakle prilikom prije spomenutog obilaska don Frane Bulića, sedam primjeraka republikanskog novca (Bulić 1891; AIP Brač: NE 39.00) .

Što se tiče republikanskog novca na obalnom području srednje Dalmacije, iz razdoblja od 118. do 110. pr. Kr. nalazimo ga još na obali sjeverno od Brača u salonitanskim ostavama s Putalja i iz Sv. Kaja (Longae Salonae: 568, 580, 581). Isto tako ga nalazimo na otocima južno od Brača, Hvaru (Bonačić Mandinić 1990: 109 i dalje) i Visu (Bonačić Mandinić & Vison 2002: 341). Primjerak iz 117. ili 116. god. pr. Kr. nalazimo i u ostavi iz Salone, s Putalja (Longae Salonae: 568, br. 50), dok drugi denar iz 114. ili 113. godine nalazimo u salonitanskim ostavama sa Putalja i iz Sv. Kaja (*ibidem*: 568, br. 57 i 58; 560, br. 31 i 32). Također je evidentiran jedan primjerak ovog denara sa Hvara u AMS (Bonačić Mandinić 1990: 109, br. 27). Sa Visa su nam poznate druge emisije denara ovog kratkog razdoblja (Bonačić Mandinić & Vison 2002: 341, br. 92 i 93).

Već smo analizom republikanskih ostava iz Salone mogli utvrditi da je upotreba denara u posljednjoj četvrtini 2. st. pr. Kr. "uzela zamah" u Dalmaciji odnosno Iliriku. To se svakako povezuje uz vojne akcije Rima na tom području. Tri primjerka s Brača još su jedan mali prilog tog tvrdnji.

Augustov denar iz zbirke D. Vrsalovića je iz kovnice Roma iz 29. do 27. pr. Kr. U zbirci u Bolu također nalazimo Augustov novac — tri brončana primjerka (Mirnik 1979:11). Prije spomenuti novac Tanagre u bolskoj zbirci je iz Augustovog vremena. Augustov novac nadalje je evidentiran na Visu (Bonačić Mandinić & Vison 2002: 342, 343), te na kopnu u Solinu (Clairmont: 136, br. 10-12; Longae Saloniae: 578, br. 105 i 106) i Trogiru (Bonačić Mandinić, u tisku).

Istraživanje i rekognosciranje na Braču, provedeno devedesetih godina prošlog stoljeća u okviru "Adriatic Islands Project", kojeg nose Royal Ontario Museum iz Toronta, University of Birmingham i Arheološki muzej u Splitu, zabilježilo je više lokacija s helenističkim i ranorimskim materijalom, uz one do sada poznate iz starije literature. To je lokacija Njivice u Bolu, pokraj crkve sv. Nikole, gdje se uz uglavnom rimski materijal nalazi još kasnohelenističkog i ranorimskog (AIP, Brač:113, BO 173.00). U blizini Pučišća (AIP, Brač: OM 48.01), na jugozapadnoj padini gradine Gračišće, uz rimske i kasnorimske, nađeni su i ulomci ranorimske keramike. U uvali Konopljkova, također pokraj Pučišća, nađeno je ulomaka ranorimskih amfora (AIP, Brač: 144, OM 52.00). Sjeverno od Škripa, na padini između Škripa i Humčaca, nađeni su ulomci kasnohelenističke keramike (AIP, Brač: 168, SP 74.00). Blizu Milne, na južnoj padini brda s crkvom sv. Martina na vrhu, nađeni su ulomci prapovijesne, ranorimske i kasnorimske keramike (AIP, Brač: SU 2.01), kao i istočno od same crkve sv. Martina (AIP, Brač: SU 3.00). Na lokaciji Njivice sjeveroistočno od Podhuma pokraj Milne (AIP, Brač: NE 9.00 i 9-01) nađeni su ostaci zida ranorimskog načina zidanja. Spomenuti nalazi, uz novac svjedoče o određenoj rimskoj prisutnosti na Braču na prelazu 1. st. pr. Kr. u 1. st. poslije Krista.

Posebno iznenađenje iz zbirke Vrsalović je keltski novac, tetradrahma tipa Đurđevac. To je doista raritetan nalaz na području Dalmacije. Najbliži nalazi keltskog novca ovom bračkom primjerku su također tetradrahme tipa Đurđevac iz ostave s Baline glavice, kod sela Umljanovići blizu Drniša (Kos 2002) te primjerak s gradine Dragišić u šibenskom zaleđu (*ibidem*, bilj. 2). Oba lokaliteta su u dalmatinskoj zagori. U ostavi s Baline glavice nalaze se uz tetradrahme tipa Đurđevac i četiri primjerka keltskog novca tipa Kapos. Spremanje ove ostave Kos pretpostavlja u kasno augustovsko razdoblje, u prvo desetljeće 1. stoljeća poslije Krista (*ibidem*). Tetradrahme tipa Đurđevac pripisuju se plemenskom savezu Tauriska koji su obitavali u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Ovaj tip je dobio ime prema nalazištu ostave takvog novca u Podravini u blizini Đurđevca (Mirnik 1981: 60). To je jedini tip novca

Tauriska čija je cirkulacija dokumentirana najistočnije u usporedbi s ostalim novcem Tauriska (Kos 1998: 340-342), a zabilježeni su i izvan područja nastanjenog Tauriscima. Prema karti rasprostranjenosti novca tipa Đurđevac, prije nalaza iz Dalmacije, najjužniji primjerak je zabilježen u Sisku i u sjevernoj Bosni u Gračanici. Na sjeveru je novac ovog tipa evidentiran do Velemszentvida u Mađarskoj, na istoku u Gomolavi, te na zapadu u Vrhniku (*idem* 1977: 46, karta 6). Sada kartu treba nadopuniti nalazima iz Dalmacije, od kojih je Brač najjužniji.

Brački primjerak je dobro sačuvan, znači nije bio dugo u upotrebi. Odlično se vide sve karakteristike prikazivanja glave Apolona za tip Đurđevac, varijanta s tzv. "Kaktusnase" — nosom u obliku kaktusa (nos s bodljama) i dodatnom kuglicom po sredini nosa (Göbl: 103, Av. 60). Usta su u obliku torkvesa (*idem*: 102), otvorenih krajeva s kuglicama na završecima. Brada je prikazana kao malo veća kuglica, na koju se nastavljaju dvije lučno savijene linije - dlake kose (*ibidem*: Av. 60a). Na taj način stiliziran spoj brade i kose, podsjeća na torkves oko vrata. Naš tip pripada starijoj varijanti ovog novca, koju karakterizira bolja kvaliteta srebra, težina (Kos 2002, bilj. 15), frizura s jednim velikim uvojkom na zatiljku (kod kasnijeg novca su dva velika uvojka na zatiljku). Karakteristike prikaza konja na reversu su glava stilizirana kao broj osam i kopita stilizirana kao tanki mjesečev srp. Kopita se na našem primjerku ne vide jer se taj dio poklopio s rubom novca, pa otisak nije cjelovit. Na našem primjerku također se ne vide mišići stilizirani u obliku tri kugle na prsima.

Novac tipa Đurđevac datira se u 1. st. pr. Kr.: prema Pinku Taurisci su počeli kovati novac 90. pr. Kr., a prema Göblu između 55. i 21. pr. Kr. (Kos 2002). Detaljnije o problematici datiranja raspravlja Kos, analizirajući razne do sada predložene datacije i njihove argumente. Sam smatra da je potrebno čitavu problematiku preispitati, a kao čvrsto polazište za određivanje početka kovanja noričkih Kelta navodi ostavu iz Enemonza u Furlaniji gdje se "Kugelreiter" tetradrahme javljaju uz republikanske viktorigate čije emisije su prestale 170. pr. Kr. (*ibidem*).

Prema izuzetno rijetkim nalazima keltskog novca u Dalmaciji, Kos opravdano tvrdi da taj novac nije bio u upotrebi u Dalmaciji (*ibidem*). Pojedini nalazi svjedoče o tome da je novac na ovaj ili onaj način ovamo ipak stizao. Tek nakon 9. godine poslije Krista, dolaze u ovaj kraj pripadnici keltskog naroda, kao vojnici pomoćnih četa vojske, od kojih su neke ostale radi održavanja mira na delmatskom području (Zaninović 2001: 61). Kos navodi keltsko ime *Vercaius*, jednog rimskog vojnika na području Magnuma u Damaciji koje se pojavljuje inače u Noriku (Kos 2002). Osim na vojsku, moramo misliti i na trgovce koji su putovali raznim krajevima. Brački primjerak nije bio dugo upotrebljavan, no možda ga je netko pohranio i čuvao kao vrijednost. Ako se nije mogao koristiti kao novac, imao je vrijednost kao srebro. Moguće je da je brački

primjerak bio privremeno sklonjen na otok nasuprot Salone, spremljen da bude korišten na drugom mjestu, do kuda nije nikad stigao. Mogle su ga ostaviti na Braču iste osobe koje su tu ostavile republikanski novac. Prisutnost pripadnika keltskih naroda u rimskoj vojsci na području Dalmacije, dokumentirana je imenima kohorti sačuvanim na epigrafskim spomenicima (Zaninović 2001: 61 i tamo navedena literatura). Reljef božice Epone, nađen u Koprnu blizu Šibenika Zaninović povezuje uz vojnike keltskog podrijetla u rimskoj vojsci (Zaninović 2001: *ibidem*; Ratković 1960). Uz vojsku, iako ne nužno, možemo povezati i dvije fibule iz Salone, koje se mogu pripisati Keltima: jedna bojska (inv. H 3312) iz prelaza 1. st. pr. Kr. na 1. st. poslije Krista, i jedna "Nertomarus" fibula (inv. H 2082) s početka 1. st. poslije Krista (Longae Saloniae: 234, 247: br. 1 i 3), kao i kasnolatske fibule u zbirci AMS (Ivčević 2002). Prisjetimo se još Apolona od bronce s pridodanim srebrnim torkvesom oko vrata iz Solina (Sl. 7), u zbirci AMS (inv. H 372) (Žanić-Protić 1988: 24, br. 3; *Gold der Helvetier*: 156, 247). Datiran je u 1./2. st. poslije Krista. Ukrašavanje skulptura božanstava zlatnim ili srebrnim torkvesima zadržalo se u vrijeme rimskog carstva na područjima koja su nastavali Kelti, ili koji su bili pod njihovim utjecajem (*Gold der Helvetier*: 94-97). Dalmacija nije bila ništa od toga, ali do nje je ipak dospio jedan "dašak" keltske kulture. Iz Solina potječe i mala fragmentarno sačuvana bista od ružičastog mramora, ženskog božanstva interpretirana kao ranorimski rad nastao pod grčkim utjecajem, datiran oko 1. st. poslije Krista (Salonia III: 269, br. 23; sl. 115 f); glava nije sačuvana ali su vidljivi dugi uvojci koji padaju preko ramena i ogrlica od savijene žice. Određena ikonografska sličnost može se uočiti s brončanom skulpturom Venere iz Augusta pokraj Basela, ukrašenom zlatnom ogrlicom i narukvicom od savijene zlatne žice. (*Gold der Helvetier*: 96, 159, br. 255). Na glasovitoj skulpturi Gal na umoru, iz Pergama, Gal oko vrata nosi torkves od savijene debele žice. Zarobljeni Kelti prikazani na sarkofagu u Museo Capitolino u Rimu (Bienkowski 1908: T. IV), kao i

Sl. 7

keltski ratnici prikazani na terakotnom frizu iz Civitalbe, u Museo nazionale delle Marche u Ankoni (*ibidem* 93-104) oko vrata nose torkvese od savijene žice. Možemo li i u salonitanskoj skulpturici prepoznati osobu urešenu "na keltski način"? Sve nabrojeno ne može dati odgovor na pitanje otkud keltska tetradrahma na Braču, ali ukazuje na činjenicu da se na ovom području nalazi tragova keltskih tekovina.*

* Prilikom pisanja ovog rada pomogli su mi kolege dr. I. Mirnik, dr. Branka Migotti, prof. N. Vujnović i mr. Ž. Krnčević, pa im na tome najljepše zahvaljujem.

POPIS LITERATURE

- AIP Brač Z. Stančić, N. Vujnović, B. Kirigin, S. Čače, T. Podobnikar, J. Burmaz: *The Archaeological Heritage of the Island of Brač, Croatia. The Adriatic Islands project. BAR international series 803*, Oxford 1990.
- Bonačić Mandinić 1987 M. Bonačić Mandinić: *Novac Farosa zbirke Machiedo u Arheološkom muzeju u Splitu. Arheološki vestnik* 38, Ljubljana 1987, 393-405.
- Bonačić Mandinić 1988 M. Bonačić Mandinić: *Novac Herakleje u Arheološkom muzeju u Splitu. VAHD* 81, Split 1988, 65-80.
- Bonačić Mandinić 1990 M. Bonačić Mandinić: *Rimski republikanski novac s otoka Hvara u Arheološkom muzeju u Splitu. VAHD* 83, Split 1990.
- Bonačić Mandinić, u tisku M. Bonačić Mandinić: *Nouvelles découvertes monétaires Trogir*, za zbornik prof. N. Duvala
- Bonačić Mandinić & Vison 1998 M. Bonačić Mandinić & P. Vison: *The Coin collection of the Dominican Monastery at Bol on the Island of Brač in Dalmatia: Additions and Corrections. VAHD* 87-89, Split 1998.
- Bonačić Mandinić & Vison 2002 M. Bonačić Mandinić & P. Vison: *Monetary circulation on the island of Vis (Issa) c. 350 B.C. — A.D. 600, Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana*, (eds. N. Cambi, S. Čače, B. Kirigin), Split 2002.
- Bulić 1891 F. Bulić: *Starinska iznašašća na otoku Braču. Bull. dalm* 14, 1891, 117-120.
- Bulić 1900 F. Bulić: *Ritrovamenti antichi a Bobovišće dell isola Brazza. Bull. dalm.* 23, 1900, 23-30.
- Clairmont C.W. Clairmont: *Excavations at Salona, Yugoslavia (1968-1972)*. V.von Gonzenbach, *Catalogue of Coins*, New Jersey 1975.
- Göbl 1983 R. Göbl: *Typologie und chronologie der keltischen Münzprägung in Noricum*. Wien 1983.
- Gold der Helvetier Katalog izložbe "Gold der Helvetier", *Keltische Kostbarkeiten aus der Schweiz*. Zürich 1991.
- Ivčević 2002 S. Ivčević: *Fibule tip Almgren 65 i Nova Vas iz Arheološkog muzeja u Splitu. VAHD* 94, Split 2002.
- Kos 1977 P. Kos: *Keltski novci Slovenije*. Situla 18, Ljubljana 1977.
- Kos 1998 P. Kos: *Leksikon antičke numizmatike*. Zagreb 1998.
- Kos 2002 P. Kos: *A find of Celtic coins from the area of Balina glavica (Sinotion) in Dalmatia. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., XXXV, 2002 (u tisku).
- Longae Saloniae Longae Saloniae I-II, (ed. E. Marin) Split 2002; S. Ivčević, *Fibule*, 229-275.; M. Bonačić Mandinić, *Ostave rimskog republikanskog novca*, 561-592.
- Marović & Nikolanci 1968-69 I. Marović & M. Nikolanci: *Četiri groba iz nekropole u Vičoj luci (o. Brač) pronađena 1908. godine. VAHD* 70-71, 1968-1969., 5-55.
- Marović 1976 I. Marović: *Iz numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Splitu. Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja XIII*, knjiga 11, Sarajevo 1976, 221-244.
- Mirnik 1979 I. Mirnik: *O numizmatičkoj zbirci dominikanskog samostana u Bolu na Braču. Vijesti muzealaca i konzervatora*, god. XXVIII, br. 1, Zagreb 1979, 10-21.
- Mirnik 1981 I. Mirnik: *Coin Hoards in Yugoslavia*. BAR International Series 95, 1981.
- Nikolanci 1966 M. Nikolanci: *Arhajski import u Dalmaciji. VAHD* 68, 1966, 89-118.
- Ratković 1959 A. Ratković: *Reljef Epone iz Koprna u Dalmaciji. Diadora* 1, Zadar 1959, 133-139.
- Rendić-Miočević 1954 D. Rendić-Miočević: *Da li je na Braču bilo grčkih kolonija. Brački zbornik* 2, Split 1954, 90-94.
- Salona III (eds. N. Duval, E. Marin). Split-Rim 2000.
- Savo 1901 D. Savo: *Ripostiglio di Dračevica. Bullettino di archeologia e storia dalmata* 24, Split 1901, Supplemento al. n. 10-11.
- Zaninović 2001 M. Zaninović: *Jadranski Kelti. Opuscula archaeologica* 25, Zagreb 2001, 57-63.
- Žanić-Protić 1988 J. Žanić-Protić: *Antička brončana plastika u Arheološkom muzeju u Splitu I. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 81, Split 1988, 21-31.

SUMMARY

A COLLECTION OF THE 2ND AND 1ST CENTURY BC COINS FROM THE ISLAND OF BRAČ
(REFLECTION ON THE CELTIC FINDS IN DALMATIA)

Key words: Brač, Faros, Greek coin, Celtic tetradrachm, Roman Republican and Imperial coins

In the fifties of the last century a small collection containing a bronze and five silver coins, that were found on the island of Brač, in central Dalmatia, was acquired by Archaeological museum in Split from Vrsalović family. Although small, that could be hardly regarded as a collection, it is a wellworthy lot that consists of Greek, Roman Republican and Imperial and Celtic coins, i. e. one Greek bronze of Pharos Illyriae, three Roman Republican denarii, one denarius of Augustus and the Celtic tetradrachm of Đurđevac type. Commonly, they belong to the period of 2nd c. B.C. to 1st c. B.C.

The bronze coin of Pharos, bearing male head/ cantharos, with very poor and naive portrait of barbarous style on the obverse is dated between 219 B.C., the year of the Roman destruction of Pharos and 168 B.C when the Romans captured the Illyrian king Genthius. The Greek city of Pharos is situated on the islad of Hvar that is next to the island of Brač, towards the south. The finds of Pharian coins are attested on Brač. In the collection of the Dominican monastery in Bol there are coins of Pharos of Brač provenance. Three of them belong to the same type as ours.

Three Republican denarii belong to the period from 117 B.C. to 112 B.C. The finds of Republican silver are quite frequent on the island of Brač, what is to be expected because of the vicinity of Salona. Apart from the random finds, two hoards were unearthed. The hoard containing seventy silver coins of Apollonia Dyrchahium and Republican denarii was found in Gornji Humac in the 19th century, now is dispersed (Mirnik 1981:62). The second hoard was found in Dračevica in 1901, dispersed now, consisted of 109 Republican denarii (Savo 1901; Mirnik 1981:58; AIP Brač: NE 37.00). In the Dominican monastery in Bol collection there are 11 silver and 17 bronze Republican coins, that were found on the island of Brač. Republican coins were

also found on the location Dragonjik near Nerežišće (Bulić 1891; AIP Brač: NE 39.00).

The denarius of Augustus is from 29 B.C. to 27 B.C. In the Dominican monastery in Bol collection there are three coins of Augustus (Mirnik 1979: 11), and a coin of the Greek city of Tanagra, from the Augustan period (Bonačić Mandinić & Vison 1998: 335-340).

The Celtic tetradrachm of Đurđevac type is rather unusual find on an island in Central Dalmatia. However, a hoard of eight Celtic coins, and four of them of Đurđevac type, was recently found in the Dalmatian hinterland in Balina Glavica - Roman *Sinotion* presumably. Another Celtic coin of the same type was also recently found in the hinterland of Šibenik, the area not far from Balina Glavica (Kos 2002). These coins and the one from Brač extend the map of the distribution of Đurđevac type coins more to the south (Kos 1977:46, map 6). This type of Celtic coins is attributed to the tribe of Taurisci that were settled in the northwestern Croatia, next to the southeastern fringes of Noricum. They minted their coins during the 1st c. B.C. The coin from Brač, according to its style, weight and purity of silver can be attributed to the early phase of the minting of Đurđevac type coins. The Apollo portrait on the obverse is described as "Kaktusnase" specimen (Göbl: 103).

The Celtic coins were not used in Dalmatia in 1st c. B.C. and in the 1st c. A.D. It could have come in Dalmatia with the Roman *cohortes* (Zaninović 2001: 61), but the traders from abroad are not excluded. There are other small finds of Celtic origin or Roman products under the Celtic influence, that were found in Salona or elsewhere in Dalmatia, in the collection of Arheološki muzej in Split. Such are fibulae (Longae Saloniae: 234, 247: 1,3; Ivčević 2002), a bronze statue of Apollo with the silver torques (Žanić-Protić 1988: 24) and presumably a small marble bust ornated with a thick woven necklace that resembles torques. All of these objects testify of a certain "small scale" Celtic impact in Dalmatian area.

Translated by M. Bonačić Mandinić

